

WIEDZA O ROZWOJU W POZNAWANIU CZŁOWIEKA

Pod takim hasłem przebiegała w dniach 13 – 16 czerwca 2011 roku XX Jubileuszowa Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej.

Spotkania naukowe poświęcone dyskusjom nad zagadnieniami z zakresu psychologii rozwoju człowieka są corocznie organizowane przez Sekcję Psychologii Rozwojowej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Pierwsza konferencja odbyła się w dniach 8 - 11 stycznia 1992 roku w Przegorzalach koło Krakowa. Kolejne spotkania psychologów rozwojowych miały miejsce w różnych naukowych ośrodkach w Polsce. Tegoroczna, XX konferencja została zorganizowana w Krakowie przez Sekcję Psychologii Rozwojowej oraz Instytut Psychologii Wydziału Filozoficznego i Instytut Psychologii Stosowanej Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W XX Jubileuszowej Konferencji wzięło udział 148 osób, reprezentujących różne ośrodki naukowe z całej Polski. Uczestnicy konferencji mogli partycypować w różnych formach wydarzeń konferencyjnych: 7 wykładach plenarnych, które wygłosili przedstawiciele różnych dziedzin naukowych (filozofia, socjologia, prawo) oraz przedstawiciele różnych subdyscyplin psychologii (neuropsychologia, psychologia ewolucyjna, psychologia twórczości); 11 sympozjach; 9 sesjach tematycznych; 2 sesjach plakatowych; 2 warsztatach; dyskusji panelowej oraz w wielu zdarzeniach jubileuszowych m.in. wręczeniu odznak i dyplomów osobom zasłużonym dla psychologii rozwoju człowieka. W czasie konferencji wygłoszono 124 referaty oraz przedstawiono 25 plakatów. Wymianie doświadczeń i wiedzy o rozwoju towarzyszyły również spotkania towarzyskie, podczas których uczestnicy dzielili się konferencyjnymi wspomnieniami.

Pierwszego dnia konferencji jej uczestników w Auli Collegium Novum UJ przywitani organizatorzy: prof. dr hab. Maria Kielar-Turska – przewodnicząca Komitetu Programowego konferencji, a jednocześnie przewodnicząca Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP, oraz dr Dorota Czyżowska – przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego konferencji; przewodnicząca Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego mgr Anna Turczyńska; oraz przedstawiciele władz Uniwersytetu Jagiellońskiego: prorektor UJ ds. dydaktyki prof. dr hab. Andrzej Mania, dziekan Wydziału Filozoficznego UJ prof. dr hab. Maria Flis, dyrektor Instytutu Psychologii UJ prof. dr hab. Małgorzata Kossowska, dyrektor Instytutu Psychologii Stosowanej UJ dr hab. Józef Maciaszek.

Mowę powitalną wygłosiła przewodnicząca Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP prof. dr hab. Maria Kielar-Turska. Odwołując się do hasła tegorocznej Jubileuszowej Konferencji *Wiedza o rozwoju w poznawaniu człowieka* podkreślała, że wiedza o rozwoju jest ważna w budowaniu wiedzy o świecie i człowieku i pozostaje w relacji do innych dziedzin wiedzy o człowieku, takich jak filozofia, socjologia, medycyna, biologia, prawo. Zwróciła uwagę na tezę wyrażoną przez Jeana Piageta, że każdą dziedzinę wiedzy należy pogłębiać w duchu interdyscyplinarnym, a więc uogólniać struktury, którymi posługuje się dana dziedzina wiedzy i ponownie umieszczać je w systemach całościowych obejmujących inne dyscypliny. Wiedza, także ta o rozwoju człowieka, podlega ciągłym transformacjom: - obecnie zaznacza się wyraźne zintensyfikowanie prac nad fazą dorosłości i odkrywanie ważnych rozwojowo momentów przejściowych, jak choćby okresu „stającej się dorosłości”; - obok wskazywania na korelacyjne powiązania różnych sfer rozwoju coraz wyraźniej poszukuje się predyktorów rozwoju. Prof. M. Kielar-Turska podkreślała, że konferencja jest okazją do refleksji nad zakresem i jakością wiedzy o rozwoju, wiedzy która jest udziałem wszystkich uczestników tej konferencji, jak i poprzednich dziewiętnastu.

Po powitaniu uczestnicy konferencji mogli wysłuchać w pięknym otoczeniu Auli Collegium Novum utworu H. Wieniawskiego, wykonanego przez duet skrzypiec i fortepianu.

Inauguracyjny wykład pt. *Psychologia rozwojowa jako nauka o genezie życia psychicznego: przełomowe odkrycia i kierunki przyszłych badań* wygłosił prof. dr hab. Janusz Trempała (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). Zwrócono w nim uwagę na przełomowe zmiany w rozumieniu rozwoju w psychologii rozwoju człowieka w następujących sferach: pytań o naturę zmian rozwojowych i mechanizmach zmian rozwojowych oraz metodologii badań. Osiągnięcia współczesnej psychologii rozwoju człowieka uświadomiły: potrzebę zmiany w pojmowaniu rozwoju, brak ogólnego modelu zmian w funkcjonowaniu i rozwoju człowieka, oraz małą użyteczność standardowych modeli statystycznej analizy danych we wnioskowaniu o dynamice zmian. Psychologia rozwojowa jako nauka o genezie życia psychicznego tworzy podstawy dla zrozumienia zasad zachowania ludzkiego, a osiągnięcia w tym zakresie wyznaczają kierunek przyszłych badań.

W wykładzie plenarnym prof. dr hab. Maria Flis (Uniwersytet Jagielloński) starała się odpowiedzieć na pytanie *Czy psychologia potrzebuje koncepcji ludzkiej natury?* Odwołanie się do fundamentalnego pojęcia antropologii filozoficznej i społecznej, a także psychologicznych koncepcji natury ludzkiej pozwoliło pozytywnie odpowiedzieć na to

pytanie. Z różnorodności i pluralizmu powstałych w dziejach filozofii obrazów człowieka, można wywieść odpowiedź, że człowiek ma naturę uwikłaną w historię, a oddziaływanie „istotowej” koncepcji człowieka było i jest silniejsze niż oddziaływanie historii. Podstawowymi formami realizacji człowieczeństwa są myślenie i działanie. Zaistniały mit Rozumu jest efektem niezgody człowieka na swoją intelektualną przypadkowość i kolejną daremną próbą zakorzenienia się w nie podlegającym relatywizacji sensie, co skazuje nas na horror metafizyczny.

Kolejny wykład plenarny *Psychologiczne i społeczne konsekwencje ewolucyjnego konfliktu rodzice – potomstwo*, wygłoszony przez dr hab. Andrzej Łukasika, prof. WSZiP (Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodkowskiej, Warszawa) poruszał zagadnienie z zakresu psychologii ewolucyjnej. Przedstawiono w nim psychologiczne i społeczne konsekwencje ewolucyjnego konfliktu rodzice – potomstwo. Ewolucyjna teoria konfliktu rodzice – potomstwo Roberta Triversa (1974) zakłada, że urodzenie i wychowanie dziecka wiąże się z inwestycjami czynionymi przez rodziców. Potomstwo dąży jednak do uzyskania większych inwestycji niż rodzice są skłonni mu dać. Rodzi się konflikt, który jest uniwersalny w świecie zwierząt. Badacze szukają również przejawów tego konfliktu u człowieka. Z genetycznego konfliktu między rodzicami i potomstwem wynikają określone skutki psychologiczne i społeczne tj. dzieciobójstwo, wybór partnera, czy rywalizacja między rodzeństwem.

W pierwszym dniu konferencji odbyły się 4 sympozja i 1 sesja tematyczna. Sympozjum I, prowadzone przez dr hab. Ewę Rzechowską (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), odbyło się pod hasłem: *Psychologia rozwojowa praktykom: problem aktywności zawodowej dojrzałych pracowników*. Wygłoszone w czasie sympozjum referaty dotyczyły różnych aspektów aktywności zawodowej osób z tzw. grupy 50+ - transformacji rozwoju osobowego, poczucia jakości życia, zagrożenia wykluczeniem społecznym. Prelegenci w swoich referatach zawarli nie tylko wyniki badań naukowych, ale także wskazali na ich praktyczne implikacje dla pracowników służb społecznych, zajmujących się doradztwem zawodowym. Sympozjum II poprowadziły dr Marta Białecka Pikul oraz dr Anna Kołodziejczyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nosiło ono tytuł: *Dziecko jako mieszkaniec planety Umysł* i poświęcone było zagadnieniu rozwoju poznania społecznego. Prelegenci wygłosili referaty, których treść dotyczyła: rozumienia i posługiwania się gestami we wczesnym dzieciństwie, a także teorii umysłu u dzieci w wieku przedszkolnym oraz jej związków z tworzeniem narracji i argumentacji perswazyjnej oraz funkcjami zarządzającymi. Sympozjum III poświęcone było niezbywalnej potrzebie rytuału w biegu życia. Poprowadzili je: dr hab. Wanda Zagórska

(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa) i dr Adrian Kurcbart (Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce). W wygłoszonych referatach podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy w dzisiejszych czasach człowiekowi potrzebne są rytuały oraz wskazania, jaką pełnią one rolę na różnych etapach rozwoju. W odbywającej się tego dnia Sesji tematycznej I podjęto rozważania nad rozwojem i zachowaniami dysfunkcjonalnymi w okresie dorastania. Sesję poprowadziła dr hab. Zofia Dołęga (Krakowska Akademia im. A. Frycza-Modrzewskiego). Prelegenci zaprezentowali referaty, których tematyka dotyczyła zainteresowań zawodowych i planów życiowych młodzieży, związków pomiędzy religijnością a rozwojem moralnym w okresie adolescencji, związków pomiędzy impulsywnością oraz subiektywnie postrzeganym poziomem kompetencji emocjonalno-poznawczych a zachowaniami dysfunkcjonalnymi oraz znaczenia niepełnosprawności zarówno ruchowej jak i intelektualnej dla rozwoju w okresie adolescencji.

Drugiego dnia konferencji (14.06.) wygłoszono dwa wykłady plenarne. Pierwszy, z dziedziny filozofii (pt. *Troska o siebie a rozwój człowieka czyli o pewnej zapomnianej idei*), wygłosił dr hab. Marek Drwięga, prof. UJ. Idea troski o siebie, jako podstawa kształtowania się człowieczeństwa pojawiła się w starożytnej Grecji, w czasach helleńskich i rzymskich osiągnęła szczyt rozwoju, następnie została zasymilowana przez wczesne chrześcijaństwo. Następnie została zatracona i skojarzona z formą egoizmu. Do tej idei nawiązało dwóch XX-wiecznych filozofów Jan Patočka i Michel Foucault. Idea troski o siebie współcześnie może odgrywać istotną rolę, szczególnie kiedy popatrzymy na nią z punktu widzenia filozofii człowieka i rozwoju, a także może być istotna dla psychologicznych koncepcji rozwoju człowieka.

Drugi wykład, zatytułowany *Ochrona dzieci przed reklamowym przekazem*, wygłosiła prof. dr hab. Ewa Nowińska (Uniwersytet Jagielloński). Dzieci są konsumentami i oprócz konieczności zaspokajania własnych potrzeb wpływają również na gospodarcze decyzje dorosłych. By chronić dzieci przed negatywnym wpływem wszechobecnych reklam wprowadzono różne prawne oraz etyczne zasady konstruowania reklam skierowanych do dzieci. Nie doprowadziło to jednak do pewnej standaryzacji zachowań w tym zakresie i ciągle przeważa ekonomiczny interes producentów, wykorzystujących podatność dzieci na reklamowy przekaz.

Podobnie jak w dniu poprzednim, uczestnicy konferencji mogli wziąć udział w 3 sympozjach i 1 sesji tematycznej. Sympozjum IV poprowadziły: prof. dr hab. Maria Kielar-Turska i mgr

Magdalena Kosno (Uniwersytet Jagielloński). Jego tematem były: *Wyższe funkcje poznawcze: ich korelaty i znaczenie*. Wygłoszone referaty obejmowały swoją tematyką przede wszystkim zagadnienie funkcji zarządzających w różnych okresach życia (od dzieciństwa aż po starość) oraz ich związków z innymi procesami psychicznymi takimi jak język, czy emocje. Dwa referaty poświęcone były zjawisku pamięci. W jednym z nich (autorzy: prof. Ewa Czerniawska i mgr Bartłomiej Wrzałka), zaprezentowano kwestionariusz do badania pamięci w kontekście codziennego życia. Sympozjum V poprowadzili: dr Jan Ciecuch (Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Warszawa) oraz dr Anna K. Döring (Westfälische Wilhelms-Universität Münster). Jego tytuł brzmiał: *Wartości w dzieciństwie – wyzwania teoretyczne i metodologiczne*. Autorzy w swoich referatach nawiązywali do Shaloma Schwartza teorii wartości, podejmując próbę ujęcia w ramach tej koncepcji rozwoju wartości w dzieciństwie. Zaprezentowane zostały zarówno rozważania teoretyczne, jak i narzędzia do badania rozwoju wartości w dzieciństwie, stworzone w oparciu o teorię Schwartza. Sympozjum VI poświęcone było roli tożsamości osobowej w rozwoju młodzieży i dorosłych. Poprowadzili je: dr Dorota Czyżowska (Uniwersytet Jagielloński) oraz dr Michał Grygielski (Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University), dyskutantem była natomiast dr hab. Ludwika Wojciechowska (Uniwersytet Warszawski). W referatach poruszono kwestie związków pomiędzy stylem tożsamości a orientacją społeczną (indywidualistyczną vs kolektywistyczną), a także doświadczaniem globalizacji. Podjęto dyskusję na temat rozwoju tożsamości w kontekście relacji rodzice-dzieci. Rozważano również związek pomiędzy zaspokojeniem podstawowych potrzeb a postrzeganiem własnej dorosłości przez adolescentów. W dwóch referatach podjęto kwestię narracji tożsamościowych – w kontekście rodzinnym oraz procesu starzenia się. W drugim dniu konferencji odbyła się także Sesja tematyczna II, poświęcona rodzinnemu kontekstowi rozwoju. Poprowadziła ją dr Romana Kadzikowska-Wrzosek (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Sopot). Prelegenci zaprezentowali różnorodne aspekty relacji rodzice-dzieci. Ukazany został ich wpływ na rozwój autonomii dziecięcej oraz rozwój osobowy w dorosłości. Wskazano na zależność jakości tych relacji od poziomu rozwoju poznawczego dzieci i rodziców. Podjęto kwestię wpływu reakcji rodziców na trudności wychowawcze na rozwój dzieci, a także kwestie rodziny zastępczej jako kontekstu rozwojowego

W ramach Jubileuszowej Konferencji odbyła się również dyskusja panelowa, w której udział wzięli eksperci z różnych subdyscyplin psychologii: prof. dr hab. Augustyn Bańka, psychologia zarządzania (Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań), prof. UW, dr hab. Ewa

Czerniawska, psychologia edukacji (Uniwersytet Warszawski), prof. dr hab. Edward Nęcka, psychologia poznawcza (Uniwersytet Jagielloński), prof. dr hab. Piotr Oleś, psychologia osobowości (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), prof. UG, dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska, psychologia sądowa (Uniwersytet Gdański), prof. dr hab. Grzegorz Sędek, psychologia społeczna (Państwowa Akademia Nauk, Warszawa). Dyskusję moderował prof. dr hab. Janusz Trempała. Uczestnicy panelu starali się odpowiedzieć na główne pytanie dyskusji *Czy wiedza o rozwoju człowieka jest potrzebna innym subdyscyplinom badań psychologicznych?* Postawiono trzy szczegółowe pytania: Czy teorie rozwoju są wykorzystywane w innych subdyscyplinach badań psychologicznych? Czy i w jakim zakresie plany badań rozwojowych są stosowane w gromadzeniu danych empirycznych na temat zjawisk psychicznych, badanych w ramach reprezentowanych przez nich subdyscyplin? W jakich obszarach praktyki psychologicznej wiedza o rozwoju jest stosowana i w jakim zakresie jej zastosowanie należy poszerzyć? W różnych subdyscyplinach psychologicznych: psychologii nauczania, psychologii sądowej, poznawczej, klinicznej nawiązuje się do koncepcji psychologii rozwoju człowieka, m.in. koncepcji J. Piageta oraz P. Baltesa. Uczestnicy dyskusji podkreślali również ważną rolę badań longitudinalnych, charakterystyczną dla psychologii rozwoju człowieka w gromadzeniu danych empirycznych na temat zjawisk psychologicznych. Zaznaczono jednak potrzebę stosowania zaawansowanych analiz statystycznych w psychologii rozwoju człowieka. Dyskusja panelowa była ważnym wydarzeniem konferencji, pozwalającym zaobserwować znaczenie wiedzy o rozwoju w poznawaniu człowieka z perspektywy różnych subdyscyplin psychologii.

W drugim dniu konferencji odbyła się także Sesja plakatowa pod hasłem: *Przegląd zagadnień rozwojowych w wybranych okresach życia*. Sesję poprowadziła dr Ludmiła Zając-Lapmarska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). 12 uczestników prezentowało plakaty poświęcone różnorodnej tematyce. Na plakatach przedstawiono wyniki badań z takich obszarów psychologii rozwojowej jak: społeczne uwarunkowania rozwoju, dziecięca twórczość, osiągnięcia szkolne, formy aktywności młodzieży, wchodzenie w dorosłość, poznawcze, emocjonalne i społeczne aspekty starzenia się. W czasie trwania Sesji prowadzono głosowanie na najlepszy plakat.

Uczestnicy konferencji mogli w tym dniu wziąć udział w warsztacie, w czasie którego mgr Anna Rybka (Uniwersytet Jagielloński) prezentowała *Skalę Zróznicowanych Zdolności – II*. Jest to narzędzie do oceny funkcjonowania w obszarze zdolności poznawczych. Składa się z

podtestów do oceny zdolności pojęciowej w rozwiązywaniu zadań werbalnych, wzrokowo-przestrzennych, związanych z rozumowaniem, a także pamięci, postrzegania i szybkości przetwarzania poznawczego. Skala przeznaczona jest do badania dzieci od 2,6 do 18 roku życia.

Kolejny dzień obrad (15.06.) został rozpoczęty wykładem plenarnym *Neuropsychologia jesieni życia*, wygłoszonym przez prof. UG, dr hab. Krzysztofa Jodzio (Uniwersytet Gdański). Profesor zwrócił uwagę, że w badaniach prowadzonych wśród osób starszych (np. wśród polskich stulatków) nie udało się odnaleźć jednego wzorca starzenia się funkcji poznawczych. Oprócz harmonijnego spadku funkcjonowania w sferze poznawczej lub zachowania dobrego funkcjonowania poznawczego obserwowano również wiele rodzajów dysharmonii, gdy niektóre funkcje poznawcze pozostawały na wysokim poziomie, natomiast inne ulegały obniżeniu. Sytuacja taka wymaga stosowania podejścia profilowego w badaniach funkcji poznawczych w okresie starzenia się, pozwalającego na określenie zróżnicowania intraindywidualnego w tym zakresie. Wykładowca omówił również mózgowy predyktory poznawczego starzenia się, znane z badań eksperymentalnych oraz klinicznych, podkreślając jednakże, że obniżenia funkcjonowania poznawczego w starości nie można w prosty sposób przypisać tylko i wyłącznie starzeniu się mózgu.

Problematyka starzenia się była również tematem wykładu wygłoszonego przez laureata Nagrody im. Stefana Szumana. Nagroda ta została ustanowiona w 2004 roku przez Zarząd Sekcji Psychologii Rozwojowej, a jej celem jest promowanie polskich osiągnięć badawczych wnoszących wkład do wiedzy o rozwoju psychicznym człowieka w ciągu życia. Nagroda może być przyznawana w dwóch kategoriach: za najlepszą pracę doktorską lub za najlepszą publikację w dziedzinie psychologii rozwojowej. W tym roku laureatem Nagrody im. Stefana Szumana został dr Tomasz Frąckowiak z Uniwersytetu Wrocławskiego. Nagrodzono jego pracę doktorską, przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Straś-Romanowskiej, a zatytułowaną *Poczucie jakości życia osób długowiecznych w kontekście cech osobowości, doświadczeń autobiograficznych i sposobu życia*. Temu zagadnieniu został poświęcony również wykład dr Tomasza Frąckowiaka, w którym przedstawił wyniki badań prowadzonych w ramach pracy doktorskiej. Przedstawił nie tylko dane liczbowe, wskazujące na różne osobowościowe korelaty poczucia jakości życia osób długowiecznych, ale również osobiste wypowiedzi autobiograficzne polskich stulatków.

W trzecim dniu konferencji miały również miejsce wydarzenia związane z jubileuszem – po raz pierwszy wręczono dyplomy oraz odznaki osobom zasłużonym dla polskiej psychologii rozwojowej. Wyróżnieniami tymi odznaczono wieloletnich działaczy Sekcji Psychologii Rozwojowej i członków Zarządu, którzy od początku istnienia Sekcji brali udział w pracach na rzecz środowiska psychologii rozwojowej w Polsce. Dyplomy uznania otrzymali dr Marta Białecka-Pikul (Uniwersytet Jagielloński), prof. dr hab. Maria Czerwińska-Jasiewicz (Uniwersytet Warszawski), dr Dorota Czyżowska (Uniwersytet Jagielloński), dr Michał Grygielski (Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University), dr Anna Kołodziejczyk (Uniwersytet Jagielloński), dr hab. Hanna Liberska, prof. UKW (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) oraz dr hab. Anna Oleszkowicz (Uniwersytet Wrocławski). Odznaczeniami *Za Zasługi dla Psychologii Rozwoju* uhonorowano: prof. dr hab. Adama Niemczyńskiego (Uniwersytet Jagielloński) – inicjatora i współzałożyciela Sekcji, prof. dr hab. Janusza Trempałę (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) – współzałożyciela Sekcji oraz prof. dr hab. Marię Kielar-Turską (Uniwersytet Jagielloński) – współzałożycielkę oraz wieloletnią przewodniczącą Sekcji.

W tym dniu odbyły się następujące sympozja i sesje tematyczne. Sympozjum VII, poprowadzone przez dr hab. Marię Czerwińską-Jasiewicz, prof. UW i dr hab. Ludwikę Wojciechowską (Uniwersytet Warszawski), poświęcone było *Indywidualnym i społecznym uwarunkowaniom rozwoju osobowości młodzieży i dorosłych*. Pierwszy referat (autorka: prof. Maria Czerwińska-Jasiewicz) stanowił wprowadzenie teoretyczne do rozważań nad rozwojem tożsamości. Następnie prelegenci w swoich wystąpieniach analizowali znaczenie rozwoju osobowego dla kształtowania się przedsiębiorczości, generatywności, autentyzmu religijnego, poczucia własnej skuteczności oraz dobrostanu. W jednym z referatów podjęto także kwestię rodzinnego kontekstu rozwoju osobowości. Rolę dyskutanta w Sympozjum VII pełnił dr hab. Adam Niemczyński. Sympozjum VIII zorganizowane było przy współpracy z Komisją Nauk Psychologicznych, Krakowskiego Oddziału PAN. Poprowadziła je prof. dr hab. Maria Kielar-Turska (Uniwersytet Jagielloński). Jego tematem były: *Sprawności językowe i komunikacyjne w rozwoju*. W referatach zaprezentowano zarówno teoretyczną analizę rozwoju kompetencji komunikacyjnej, jak i wyniki badań empirycznych. Tematyka referatów była bardzo różnorodna i dotyczyła takich zagadnień jak: łączenie gestów i słów w komunikacji dzieci we wczesnym dzieciństwie, rozumienie intencji komunikacyjnych przez dzieci przedszkolne, slang młodzieżowy, zmiany słownika dziecięcego z perspektywy historycznej, dwujęzyczność, syntaktyczne aspekty wypowiedzi seniorów. Sympozjum IX poświęcone

było *Zachowaniami ryzykownym młodzieży*. Poprowadziła je dr hab. Grażyna Kwiatkowska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin). W swoich wystąpieniach autorzy wskazywali na różne uwarunkowania podejmowania ryzykownych zachowań przez młodzież: kulturowych, historycznych, osobowościowych. Analizowano specyfikę zachowań ryzykownych młodzieży oraz wskazywano na związki pomiędzy podejmowaniem działań ryzykownych przez młodzież a innymi formami jej aktywności. W tym dniu odbyła się również Sesja tematyczna III, którą poprowadziła dr hab. Dorota Kubicka (Uniwersytet Jagielloński). Jej temat brzmiał: *Stymulująca wartość sztuki i twórcza samorealizacja*. W trakcie sesji na nowo zostało postawione pytanie, czy przekaz medialny może wpływać negatywnie na rozwój dziecka. Analizowano twórczość na różnych etapach rozwoju – od niemowlęctwa po adolescencję. Zastanawiano się również nad związkami pomiędzy kompetencjami twórczymi, skłonnością do zachowań transgresyjnych a jakością życia.

Podobnie jak w dniu poprzednim, odbyła się sesja plakatowa. Nosiła ona tytuł *Wybrane aspekty rozwoju poznawczego i emocjonalnego*. Poprowadziła ją dr Wioletta Radziwiłłowicz (Uniwersytet Gdański). W sesji wzięło udział 13 osób. Na zaprezentowanych plakatach podjęto szeroko rozumianą tematykę rozwoju poznawczego, koncentrując się na takich zagadnieniach jak: myślenie postformalne, czy style poznawcze. W obszarze rozwoju emocjonalnego zwracano uwagę na: reprezentację emocji, emocje względem Boga, lęk przed śmiercią. Na zaprezentowanych plakatach swoje miejsce znalazło również zagadnienie rozwoju językowego, a także kwestia zaburzeń rozwoju. Także i w tym dniu uczestnicy konferencji mogli zagłosować na najlepszy plakat.

W tym dniu odbył się również drugi warsztat szkoleniowy. Pani mgr Diana Fecenec z Pracowni Testów Psychologicznych PTP prezentowała najnowsze narzędzia do badania inteligencji i rozwoju u dzieci. Uczestnicy mieli okazję zapoznać się ze Skalami Inteligencji i Rozwoju IDS, przeznaczonymi do diagnozy dzieci na wielu wymiarach rozwoju. Prowadząca prezentowała również narzędzia do badania inteligencji, zarówno w jej aspekcie skrytykowanym (opracowany przez Pracownię Testów Psychologicznych Test Słownikowy dla Dzieci), jak i płynnym (rodzina testów skonstruowanych w oparciu o Raymonda Cattella koncepcję inteligencji).

Ostatni dzień konferencji (16.06.) rozpoczął wykład plenarny, wygłoszony przez prof. UŚ dr hab. Grażynę Mendecką (Uniwersytet Śląski), który nosił tytuł: *Aktywność własna jako*

czynnik rozwoju wybitnych twórców. Prof. Mendecka postawiła w swoim wykładzie tezę, że to aktywność własna – w odróżnieniu od wpływu środowiska oraz wychowania – jest czynnikiem, który w największym stopniu determinuje rozwój wybitnej twórczości. Teza ta została wsparta nie tylko wynikami badań i danymi pochodzącymi z literatury, ale również analizą faktów z biografii wybitnych twórców, zarówno artystów, jak również wynalazców i naukowców.

W ostatnim dniu konferencji odbyły się dwa panele, w czasie których miały miejsce 2 sympozja i aż 6 sesji tematycznych. Sympozjum X poświęcone było społecznemu kontekstowi zaburzeń zachowania. Poprowadziły je dr hab. Hanna Liberska, prof. UKW (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) oraz dr hab. Danuta Borecka-Biernat (Uniwersytet Wrocławski). Prelegenci prezentowali efekty swoich poszukiwań korelatów i wyznaczników zachowań agresywnych u młodzieży. Wskazano na rolę zarówno rodziny, jak i grupy rówieśniczej. Zaprezentowano wyniki badań, w których analizowano znaczenie cech osobowych, a także kontekstu sytuacyjnego i jego postrzegania dla przejawiania zachowań agresywnych. Ciekawe spojrzeniem na bunt młodzieńczy przedstawiła dr hab. Anna Oleszkowicz (Uniwersytet Wrocławski), która analizowała to zjawisko w perspektywie historycznej. W sympozjum X, prowadzonym przez prof. dr hab. Czesława Walesę (Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie), dyskutowano zagadnienie centralnych regulatorów zachowania. W referatach podjęto kwestię przekonań Polaków na temat kryzysów młodzieńczych, problemów małżeńskich i wychowania dzieci. Analizowano wymiary światopoglądu w kontekście rozwoju na przestrzeni całego życia. Tematem rozważań była również religijność i jej postrzeganie w zależności od typów świadomości. Rolę dyskutanta w czasie sympozjum pełnił dr Michał Grygielski. Sesja tematyczna IV poświęcona była metodom jakościowym w badaniach rozwojowych. Wskazano na rolę podejścia idiograficznego w badaniu różnych obszarów rozwoju człowieka, takich jak: rozwój moralny i społeczny, a także na różnych etapach rozwoju: okresie dzieciństwa, adolescencji, dorosłości i starości. Sesja tematyczna V nosiła tytuł: *Orientacja w świecie a funkcjonowanie umysłu*. Poprowadziła ją dr Małgorzata Kostka-Szymańska (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin). W referatach zaprezentowano refleksje na temat doświadczania przez dzieci czasu i przestrzeni. Zwrócono uwagę na rozwój teorii umysłu i jego korelaty. Podjęto także kwestię kompetencji szkolnych (m.in. umiejętności czytania) oraz ich związku z inteligencją emocjonalną. W Sesji tematycznej VI prelegenci przyglądali się zagadnieniu osobowości. W wygłoszonych referatach wskazano na rolę osobowości dla rozwoju zainteresowań i

kształtowania się motywacji osiągnięć, a także podatności na wypalenie zawodowe. Analizowano również rolę otrzymywanych informacji zwrotnych, postaw rodzicielskich i dążenia do stawania się sobą w rozwoju osobowym. Sesję poprowadziła dr Sylwia Rydz (Uniwersytet Łódzki). Sesje VII i VIII poświęcone były rozwojowym aspektom tworzenia się bliskich relacji. Sesja tematyczna VII, prowadzona przez dr Kingę Kaletę (Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce), zatytułowana była *Tworzenie się więzi w dzieciństwie i dorosłości*. Autorzy referatów analizowali związki pomiędzy przywiązaniem a relacjami rodzinnymi, a także Ja cielesnym. W jednym z referatów (autorki: mgr Magdalena Jelińska, dr hab. Wanda Zagórska, prof. UKSW, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa) zaprezentowano wyniki badań, w których poszukiwano predyktorów lękowych wzorów więzi emocjonalnych u ludzi młodych. Rozważano również zagadnienie relacji małżeńskich. Sesję tematyczną VIII poprowadziła dr Magdalena Grabowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). Jej tytuł brzmiał: *O jakości bliskich związków i jej uwarunkowaniach*. W referatach poddano dyskusji bardzo różnorodne zagadnienia. Analizowano rolę atrakcyjności partnerów dla jakości bliskich związków i dojrzałość do macierzyństwa u kobiet w różnym wieku. Przyglądano się kwestii rozwoju seksualności i jego uwarunkowaniom. Jakość bliskich związków rozpatrywano także w kontekście rodzin z dziećmi z zaburzeniami neurologicznymi i przemocy rodzinnej. Sesja tematyczna IX została poprowadzona przez dr Iwonę Sikorską (Uniwersytet Jagielloński) i dotyczyła *Traumy jako doświadczenia rozwojowego*. W zaprezentowanych referatach dyskutowano nad rozwojem w kontekście różnego rodzaju trudnych doświadczeń, takich jak choroba, czy śmierć. Zastanawiano się także nad osobowościowymi uwarunkowaniami sposobów reagowania na trudne doświadczenia życiowe.

Na zakończenie konferencji przewodnicząca komitetu programowego i jednocześnie przewodnicząca Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP – prof. dr hab. Maria Kielar-Turska dokonała podsumowania tego jubileuszowego wydarzenia. Krótkie sprawozdanie wygłosił dr Michał Grygielski, zastępca przewodniczącej Sekcji. Odbyło się również wręczenie nagród zwycięzcom konkursu na najlepszy plakat, w którym pierwsze miejsce zajęła mgr Małgorzata Stępień-Nycz za pracę pt. *Rola języka w rozwoju reprezentacji emocji*.

Warto również wspomnieć o bardzo ważnym wydarzeniu związanym z działalnością Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP, które miało miejsce w czasie trwania XX Jubileuszowej Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej. Trzeciego dnia konferencji odbyło się

otwarte Zebranie sprawozdawczo – wyborcze Sekcji, na którym w drodze głosowania wybrany został nowy Zarząd. I tak: na stanowisku przewodniczącej Sekcji prace kontynuować będzie prof. dr hab. Maria Kielar-Turska; zastępcą przewodniczącej została dr Dorota Czyżowska; rolę skarbnika pełnić będzie dr Ewa Gurba; na sekretarza Sekcji wybrana została natomiast mgr Magdalena Kosno.

Podsumowując, należy podkreślić bogactwo i zróżnicowanie zarówno form spotkań naukowych, jak i podejmowanych zagadnień. Warto zwrócić również uwagę, że Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej jest największym tego typu wydarzeniem w Polsce, gromadzącym corocznie znaczną liczbę naukowców oraz praktyków, zajmujących się w swojej pracy zagadnieniami podejmowanymi przez psychologię rozwojową. Są wśród nich nie tylko psychologowie, ale również przedstawiciele innych dziedzin, np. pedagodzy, socjologowie, psycholingwiści. Ponadto, uczestnikami konferencji są nie tylko osoby zajmujące się psychologią rozwojową, ale również psychologią kliniczną, psychologią rehabilitacyjną, psychologią zdrowia, psychologią poznawczą, psychologią pracy i organizacji, psychologią sądową, czy też neuropsychologią. Fakt ten stanowi niewątpliwie potwierdzenie słuszności hasła tegorocznej konferencji, bowiem bez wiedzy o rozwoju trudno zrozumieć człowieka i jego zachowanie.

**Szanowni Państwo,
Uczestnicy Jubileuszowej XX Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej
*Wiedza o rozwoju w poznawaniu człowieka***

Wiedza to ogół informacji wraz z umiejętnościami ich przechowywania, przetwarzania i wykorzystywania do celów teoretycznych i praktycznych¹. W wieku XXI informacja jest traktowana jak surowiec; ma wartość handlową. Zdaniem J. Attali informacja stanowi główne źródło legitymizujące władzę, instrument panowania nad układami i narzucania norm postępowania. Tak jak niegdyś burżuazja zawładnęła kapitałem, tak w XXI wieku hiperklasa opanowała informacje, które stanowią kapitał położenia kulturowego; są to patenty, kompetencje, innowacyjność, kreatywność. Warto uświadomić sobie, że częścią tego kapitału, i to częścią ważną, jest wiedza o rozwoju człowieka.

W psychologii synonimem wiedzy jest pamięć². Co zatem wiemy, czyli co pamiętamy o rozwoju człowieka. Chodzi przede wszystkim o tę część wiedzy, która wyrażana jest za pomocą języka, jest wynikiem obserwacji, badań i jest zapisana w formie teorii oraz raportów z badań. Jest to naukowa wiedza językowa o rozwoju. Można także mówić o wiedzy potocznej o rozwoju, która jest nie tylko językowa, ale także niejęzykowa i ma postać doświadczeń, tajników przejawiających się w działaniu, ale niewerbalizowanych, przekazywanych drogą naśladowania i uczestniczenia we wspólnym działaniu (np. układanie dziecka do karmienia). Potoczna wiedza o rozwoju, nazywana także orientacją w rozwoju³, stanowi dla działań praktycznych rodziców podstawę ich koncepcji wychowania, zaś nauczycielom, wychowawcom służy jako punkt wyjścia w pedagogizacji rodziców.

Językowa wiedza naukowa podatna jest na zmiany kulturowe i cywilizacyjne. Stąd jest ciągle transformowana i uzupełniana. Jednym z przejawów tego procesu zmian są transformacje podręczników: z jednej strony ciągle pojawiają się nowe wersje podręczników znanych (np. A. Birch, H. Bee), a z drugiej - powstają podręczniki nowe. Wyrazem wpływu zmian cywilizacyjnych na wiedzę o rozwoju jest także nowa wersja polskiego podręcznika *Psychologia rozwoju człowieka*, którego pierwszy tom poprzedniej wersji ukazał się w latach dziewięćdziesiątych, a obecnie, w 2011 roku, została wydana zupełnie nowa wersja tego podręcznika.

Wiedza o rozwoju dotyczy całego przebiegu ludzkiego życia od okresu prenatalnego po wiek senioralny. Coraz pełniejsze stają się charakterystyki poszczególnych okresów rozwoju. O ile dawniej dobrze była opisana faza przeddorosłości, to obecnie mamy do czynienia z wyraźnym zintensyfikowaniem prac nad fazą dorosłości i odkrywaniem ważnych rozwojowo momentów, jak choćby okresu „stającej się dorosłości”⁴, którego istotą jest przechodzenie z jednej fazy rozwoju do innej. Oprócz charakteryzowania stałych okresów rozwoju, skupiono się zatem obecnie na opisywaniu momentów przechodzenia między nimi, a takie podejście dobrze służy odkrywaniu znaczenia samej zmiany jako takiej, a nie ukazywaniu jedynie jej skutków, które charakteryzują stabilne okresy rozwoju.

Przedstawianie rozwoju polega zarówno na charakteryzowaniu poszczególnych etapów rozwoju z punktu widzenia wielu różnych funkcji, jak i na ukazywaniu zmian w

¹ Podaję za: Kulisiewicz Cz., Kulisiewicz M. (2009) Słownik pedagogiczny. Warszawa. Wydawnictwo naukowe PWN.

² Reber A.S. (2000) Słownik psychologii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

³ Kielar-Turska M. (1997), Orientacja dorosłych rozwoju dziecka (9 – 20). W: W. Pilecka, M. Kliś (red.), Funkcje psychologii w dobie przemian społeczno-kulturowych w Polsce. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

⁴ Termin: stająca się dorosłość (*emerging adulthood*) został wprowadzony przez J.J. Arnetta (2004).

zakresie poszczególnych funkcji w przechodzeniu od jednego do drugiego etapu rozwojowego. Obok wskazywania na korelacyjne powiązania różnych sfer rozwoju coraz wyraźniej poszukuje się predyktorów rozwoju. Ta ostatnia tendencja ma nie tylko poznawczy ale zwłaszcza praktyczny cel na uwadze, a mianowicie właściwe organizowanie procesu stymulowania rozwoju oraz zapobieganie zakłóceniom rozwoju.

Wiedza o rozwoju pozostaje w relacji do innych dziedzin wiedzy o człowieku, takich jak filozofia, socjologia, medycyna, biologia, prawo. Ma z tymi dziedzinami wiedzy powiązania historyczne; wielu myślicieli, będących przedstawicielami tych nauk przyczyniło się do wyodrębnienia psychologii jako nauki. Rozważania o rozwoju nawiązują do spencerowskiej myśli o zmieniającym się bycie i kierunkach tych zmian prowadzących do integracji, różnicowania, spójności, uporządkowania. Żywe były i pozostają nawiązania psychologów rozwoju do idei M. Mead⁵ o etapach cywilizacyjnego rozwoju społeczeństw, co pozwala zrozumieć mechanizmy prawidłowości funkcjonowania międzygeneracyjnego przekazu kulturowego. Psychologowie skupiający się na rozwoju społecznym nawiązują do myśli socjologa T. Parsonsa⁶ o roli instytucji takiej jak szkoła w socjalizacji jednostki.

Powiązania psychologii rozwoju człowieka z różnymi dziedzinami wiedzy są żywe nadal. W latach siedemdziesiątych pisał o potrzebie tych związków J. Piaget⁷. Jego zdaniem interdyscyplinarność jest charakterystyczna i ważna dla współczesnej nauki. „Rozdział dyscyplin naukowych jest konsekwencją uprzedzeń pozytywistycznych.gdy tylko pogwałcimy zasady pozytywistyczne i zaczniemy szukać wytłumaczenia zjawisk i ich praw, zamiast ograniczać się do ich opisywania, przekraczamy z konieczności granicę obserwowalności, gdyż wszelkie związki przyczynowe uwzględniają konieczność wnioskowania, tzn. dedukcji, i struktur operacyjnych niedających się sprowadzić do prostego stwierdzenia. ... Faktem jest, że granice między dyscyplinami zaczynają zanikać, gdyż ich struktury są albo wspólne, albo wzajemnie ze sobą powiązane” (33 – 34). Piaget uważał, że każdą dziedzinę wiedzy należy pogłębiać w duchu interdyscyplinarnym, a więc uogólniać struktury, którymi posługuje się dana dziedzina wiedzy i ponownie umieszczać je w systemach całościowych obejmujących inne dyscypliny. W nauczaniu chodzi o to, „żeby student nie zaniedbując własnej specjalności, stale dostrzegał jej powiązania z całym systemem nauki”. Pisząc to w latach siedemdziesiątych, Piaget uważał, że tacy ludzie są aktualnie rzadkością.

Tegoroczna Jubileuszowa Konferencja, odbywająca się pod hasłem *Wiedza o rozwoju w poznawaniu człowieka* jest okazją do refleksji nad zakresem i jakością wiedzy o rozwoju, wiedzy która jest udziałem wszystkich uczestników konferencji. Pierwsze cztery konferencje (1992 – 1995) nie miały hasła – prezentowano na nich wszystko, co znajdowało się naówczas na warsztatach psychologów rozwojowych w Polsce. Wyniki teoretycznych rozważań i badań empirycznych przedstawiano w około 40 wystąpieniach. Kolejne konferencje ukazywały w hasle tematykę uznawaną przez psychologów rozwoju człowieka za istotną; wyraźnie zwiększała się też liczba wystąpień, osiągając potrojenie liczby początkowej, tj. około 130 wystąpień.

Po raz pierwszy przyjęto ogólne hasło na 5. konferencji (Łódź 1996), zwracając uwagę na psychospołeczne aspekty rozwoju. W kolejnej konferencji (Wrocław 1997) skupiono się na zagrożeniach rozwoju współczesnego człowieka: mówiono o kryzysie wychowania i

⁵ Mead M. (1978) *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: PWN.

⁶ Parsons T. (1969) *Klasa szkolna jako system społeczny*. W: *Struktura społeczna a osobowość* (171 – 201). Warszawa: PWE.

⁷ Piaget J. (1977), *Dokąd zmierza edukacja*. Warszawa: PWN.

perspektywach jego przewycięzania, wskazywano na zmiany w różnych sferach rozwoju (m.in. religijnej, tożsamości płciowej) oraz ukazywano różne uwarunkowania rozwoju i jego zaburzeń (neuropsychologiczne, rodzinne). Ponadto zwrócono uwagę na intelektualny i metodologiczny kryzys psychologii. Na kilku konferencjach prowadzono rozważania dotyczące nowych wyzwań w rozwoju człowieka (Puławy 1998), zadań psychologii rozwoju człowieka wobec współczesnego świata (Warszawa 2005), dotyczące rozwoju człowieka w świecie współczesnych wartości (Poznań 2007), rozwoju w kontekście przemian cywilizacyjnych (Wrocław 2009), czy perspektyw rozwoju współczesnego człowieka (Łódź 2010).

Podjmowano także tematy intensywnie eksplorowane w innych subdyscyplinach psychologii, a mianowicie zagadnienie jakości życia, i w tym kontekście rozważano jakość rozwoju (Kule, 1999).

Na kilku konferencjach sygnalizowano w hasłach przewodnich zasadnicze zagadnienia rozwoju, takie jak relacja natura-wychowanie (Cieszyn 2002), sposoby wyjaśniania rozwoju (Kraków 2003), uniwersalność i wyjątkowość zmian rozwojowych (Ustroń 2006) czy etapy rozwoju (Bydgoszcz 2008). Rozważano rozwój w podstawowych kontekstach, a mianowicie w kontekście edukacyjnym (Tarnów, 2000) oraz w kontekście zdrowia (Gdańsk 2001). Hasło konferencji (Augustów 2004) *Człowiek w świecie, świat w człowieku* uruchomiło z jednej strony rozważania na temat społecznych uwarunkowań rozwoju, a z drugiej – skłoniło do rozważań nad kształtowaniem się poznawczej reprezentacji świata.

Jak pisał Karel Čapek, „nam ludziom, został dany kawałek wszechświata, byśmy go zdobywali: docieramy do jego głębin niejedną drogą: sondujemy go swoimi czynami, nauką, poezją, miłością, religią; potrzebujemy różnych metod, by zbadać swój świat”.

Konferencja niniejsza, podobnie jak poprzednie i następne jest jednym z kroków, które przyniosą zmianę w naszej wiedzy o rozwoju człowieka. Życzę uczestnikom XX Konferencji satysfakcji z odkrywania nowych informacji, dostrzegania różnic w ujmowaniu rozważanych zjawisk i jak najwięcej zdziwień związanych z napotykiem nowości w stawianiu pytań, w metodach poszukiwania odpowiedzi na nie, jak i w sposobach wyjaśniania odkrytych zjawisk. Niech badawcza aktywność towarzyszy referentom i słuchaczom, niech będzie obecna w kularowych rozmowach a także zdoła towarzyszyć spotkaniom.

Maria Kielar-Turska

Przewodnicząca Sekcji Psychologii Rozwojowej

Kraków, 2 czerwca 2011 r.